

En lundensisk litteraturhistoria

LUNDS UNIVERSITET
SOM LITTERÄRT KRAFTFÄLT

Filosofiprofessorn HANS LARSSON – Kloge
Hans kallad – var en mångsidig humanist,
bland annat skönlitterär författare. Han
stammade från Söderslätt och var syssling
med diktaren Ola Hansson.

Hans Larsson

1862–1944

VICTORIA HÖÖG

Hans Larsson är bondsonen från byn Klagstorp på skånska slätten som blev professor i teoretisk filosofi vid Lunds universitet 1901. Under hela lundalivet kom hembygden att vara ständigt närvarande. Författarskapet uttrycker en levande och stillsam syntes av det skånska landskapet och universitetsstaden Lund. Föreningen av provinsiell bondson och universell filosof gjorde Hans Larsson unik, men uttryckte också en särskild lundensisk tradition, vilket Fredrik Böök noterade i sin svenska resa 1924: ”Lund ligger mitt i det stora, rika, välsignade landskapet och det är framför allt ett sydsvenskt, ett skånskt universitet och i den andliga kulturens form ger det ett samlat och förtätrat uttryck för provinsens lynne och väsen.”

I Hans Larssons bibliografi, som inklusive tidningsartiklar upptar cirka 350 titlar, är dialektiken mellan livet i lärdomsstaden och Europas politiska liv en ständigt närvarande tidsspegel. Första världskriget och politiken kontrasteras också mot barndomens avgränsade värld. Emellertid kan bara en liten del av författarskapet karakteriseras som skönlitterärt i mer strikt mening: diktsamlingen *På vandring* (1909) och romanerna *Hemmabyarna* (1916), *Idéerna i Stabberup* (1918) och *Per Ståsträng och de andra* (1924). Förutom de renodlat filosofiska verken kan det övriga författarskapet beskrivas som kulturessäer: personligt hållna betraktelser över tiden, tankeströmningar och dagspolitik. Ofta i

sekundärlitteraturen har samspelet mellan akademi och skånsk provins med rätta betonats som en drivkraft bakom författarskapet. Men också ett annat sammanhållande perspektiv i Hans Larssons författarskap kan framhållas lika starkt, nämligen hans intellektuella frändskap med den samtida kontinentala filosofin.

Som filosof framträder Hans Larsson i en intellektuell brytningstid mellan den konservativa idealismens nedgång och den nya Uppsalaskolan med Axel Hägerström som främsta namn. Ett förenande tema i Larssons hela författarskap var de livsfilosofiska strömningarna som i 1900-talets början var en självständig variant av nykantianismen. Livsfilosofin kan också ses som ett incitament till det formmässiga experimenterande som finns i skrivandet. Alla som läst något av de ovan nämnda

skönlitterära verken minns säkert förvåningen över att berättelserna saknar tydlig kronologi, början och slut. De är betraktelser över livet som romanernas huvudpersoner iscensätter som tankar mer än som handlingar.

Vid sekelskiftet 1900 framträdde en ny idéströmning i Europas tankeliv, representerad av Friedrich Nietzsche, Henri Bergson och amerikanen William James, med just livet som minsta gemensamma nämnare. Livsfilosofin överskred den snävare sorts nykantianism som inte tillät känslor och intuition i sitt väldefinierade system. Redan 1892 i *Intuition. Några ord om dikning och vetenskap* hade Hans Larsson skrivit om Nietzsche i bejakande ordalag: om en estetisk Nietzsche som betonade att livet måste levas, inte tänkas. I boken introducerades även Henri Bergson i svensk filosofi. I samband med specimineringen för den lediga professuren i teoretisk filosofi i Lund fortsatte Larsson att utveckla intresset för liv och intuition. En viktig inspiratör var sysslingen, författaren Ola Hansson, som förespråkade intuitionen som den främsta källan till autentiskt skapande. I den polemiskt betitlade *Poesiens logik* (1899) hävdade Hans Larsson att intuitionen var logisk i en organisk mening; detta konstnärliga anslag var överlägset mer mekaniska kompositionsprinciper. Logiken i det konstnärliga skapandet var i själva verket sträng men gav rik avkastning. Intuitionen gav ökad andlig, skärpt medvetenhet och en omedelbar aktualitet – en poesins överlägsenhet som en livskraftig filosofi borde inspireras av. I pedagogik och vetenskaplig verksamhet hade intuitionen sitt självklara utrymme, särskilt som poesin också innehåller teoretiska element. I en senare bok, *Intuitionsproblemet* (1912), vidareutvecklar Hans Larssons intuitionsbegreppet, men nu i en skärpt betoning på ett sokratiskt förnuft. Också intuitionen kräver skäl och tydliga argument. Denna rationella komponent hade funnits med sedan 1890-talet. Men tiderna hade förändrats. Hans Larsson såg med oro hur anti-intellektuella och irrationella tendenser bejakades inom såväl filosofi som idédriven politik. Boken rymmer också en uppgörelse med delar av Henri Bergsons livsfilosofi. Filosofins fortsatta värde bestod i att visa på hur

människan kan skapa mening i livet; de kantianska teoretiska och praktiska förnuften var inte tillräckliga. Linjen från den lilla skriften *Gränsen mellan sensation och emotion* (1899) låg fast, liksom sambandet med livsfilosofin: att också känslolivet rymde ett skärpt, livsnära förnuft, uttryckt genom viljan och intuitionen. Detta utvidgade förnuft blev sambandet mellan människan och världen som förstås i en konkret betydelse som upplevd erfarenhet.

Hans Larssons betoning på erfarenheten hade också ett praktiskt genomslag. Under de akademiska studieåren var han verksam som bland annat folkhögskolelärare under sammanlagt sex år. Även som nybliven professor manifesterade han intresset för bildningsfrågor såväl genom idogt läroboksskrivande som populärvetenskap. I detta var Larsson banbrytande. Sannolikt bidrog hans filosofiska grundprinciper till att betona betydelsen av intellektuell och rumslig närvaro bland de lyssnande studenterna.

Inte bara i Lund var han en välkänd person. Den efterlämnade brevsamlingen vid Lunds universitetsbibliotek visar att hans filosofiska och politiska engagemang rönt positiv uppmärksamhet även utanför Lund. I böckerna som utgavs mellan världskrigen betonade han filosofi som praktisk tillämpning, men aldrig att ta "de politiska avgörandena från logiken och överlämna dem åt känslöströmningarna" (*Minimum*, 1935).

Förnuftet uttolkat som känsla gestaltas i hans mest kända roman *Hemmabyarna*, som vill låta läsaren genomleva byns liv och ta del av subjektens sinnliga upplevelser. Blicken, dofterna och tingen – texten syftar till att dessa sinnen ska bli tillgängliga för läsaren. Ytterligare en av de stora européerna gör sig påmind: Marcel Proust och hans madeleinekakor hör hemma i samma sinnliga tradition. Bergsons minnesbegrepp blev en gemensam referensram för den skånske bondpojken och den parisiska societetsförfattaren. Båda lät tiden dröja i det enskilda ögonblicket – bara så kan livet fås att skimra och ge sinnlig värme åt nuet. Dessa kontinentala influenser och den kritiska traditionsbejakelsen fick ett officiellt erkännande när Svenska Akademien valde in

Hans Larsson 1925 på stol nr 15. I dag framstår det som en avlägsen utopi – att den litterära och essäistiska framställningsform som filosofen från Lund, grundaren av lundafilosofin, representerade skulle kunna återuppstå som en levande intellektuell tradition.